

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาการจัดการมูลฝอยเป็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่างเล็งเห็นความสำคัญ และจำเป็นต้องร่วมมือกันแก้ไข เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทุกระดับ ซึ่งนับวันปัญหานี้จะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น จากสถิติในปี 2540 ระบุว่า มีปริมาณขยะเกิดขึ้นจากชุมชนทั่วประเทศประมาณ 13.5 ล้านตัน หรือประมาณวันละ 37,000 ตัน และจากสถิติเปรียบเทียบปริมาณขยะในแต่ละพื้นที่ทั่วประเทศเป็นเวลา 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2535-2540 พบว่าปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นทุกปี ทั้งนี้มีสาเหตุจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทุกปี ผลพวงจากการพัฒนาที่นำมาซึ่งความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมการบริโภคนิยม ทำให้มีความต้องการบริโภคสิ่งแปลกใหม่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้มีสิ่งเหลือใช้และสิ่งที่ไม่ต้องการมากขึ้น (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และ นันทพล กาญจนวัฒน์, 2543 : 3)

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 12 (2544 : 3-29 – 3-30) ได้กล่าวถึงปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนล่างว่า เกิดขึ้นประมาณ 3,003 ตัน/วัน โดยเป็นเขตเทศบาล 950 ตัน (32%) และจากบริเวณอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เทศบาล 2,053 ตัน/วัน (68%) ในส่วนของเทศบาลเมืองนราธิวาสมีปริมาณมูลฝอย 36 ตัน/วัน และมีอัตราการผลิตมูลฝอย 0.85 กิโลกรัม/คน/วัน โดยมีการเพิ่มขึ้นของปริมาณมูลฝอยแบบทวีคูณ (Danteravanich and Siriwing, 1998 : 21)

ปัญหามูลฝอยที่เกิดขึ้นนั้น พอล คอนเนต (2545 : 78-79) กล่าวว่า มีสาเหตุจาก "การบริโภคเกินจำเป็น" คือ การบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยและต่อเนื่อง มีการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่ว่า "เราอาศัยอยู่บนโลกนี้ ประหนึ่งว่าเรามีโลกอีกดวงที่จะอพยพไปอยู่ใหม่" ซึ่งเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดของปัญหามูลฝอย ซึ่งได้เป็นปัญหาในทุกระดับ และได้นำไปสู่การก่อตัวของวิกฤตการณ์การจัดการขยะ

ผลจากการประชุมโลก (Earth summit) เมื่อปี 2535 เป็นจุดเริ่มต้นในการยอมรับหลักการแห่งความยั่งยืนนั่นคือ การพัฒนาที่ไม่คุกคามสิ่งแวดล้อมโลก (Sustainable development) ได้มีการเสนอแผนปฏิบัติการในการจัดการมูลฝอยและของเสียในปัจจุบันและในอนาคตแก่ประชาคมโลก

โดยให้มีสิ่งของที่เรียกว่าของเสียเกิดขึ้นน้อยที่สุด (Waste minimization)(บุญต่วน แก้วปิ่นตา, 2542 : 31) และแนวคิดของเสียเหลือศูนย์(Zero waste) (พอล คอนเนต, 2545 : 78)

จากนโยบายและแผนส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 ได้กำหนดนโยบายการจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลไว้ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น และมีวิธีการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คือ การผลิตมูลฝอย แทนที่จะแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ คือ การกำจัดมูลฝอย ธนพรรณ สุนทร (2541 : 31) ได้กล่าวถึงกลไกหลักของการดำเนินการแก้ไขปัญหามูลฝอย นั่นคือ การเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับอันตรายและปัญหาที่เกิดจากมูลฝอย การสร้างจิตสำนึกและทัศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมจัดการมูลฝอยอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ณ แหล่งกำเนิด โดยการส่งเสริมและกระตุ้นให้มีการแยกมูลฝอยลดปริมาณมูลฝอย หลีกเลี่ยงการก่อมูลฝอย และที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภควัสดุก่อมูลฝอยโดยไม่จำเป็น การดำเนินการดังกล่าวนี้นอกจากจะช่วยลดมลภาวะให้กับสภาพแวดล้อมแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและลดการใช้พลังงานทางอ้อมด้วย (สุวรรณ สงค์ประชา, 2542 : 43)

การใช้กลไกทางการศึกษาเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถดำเนินการตามแนวทางที่กล่าวมา โดยเริ่มที่เด็กนักเรียน ภายใต้หลักการที่ว่า เด็กนักเรียนนั้นเป็นผู้ที่อยู่ในวัยกำลังเรียนรู้ และเชื่อฟังครูอาจารย์ เพราะฉะนั้น จึงเป็นวัยที่รับรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้เร็ว และจะยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์, 2543 : 89) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกมลศักดิ์ ธรรมมาวุธ (2545 : 97) ที่พบว่า เขาขอชนมีส่วนสำคัญในการนำข้อมูลข่าวสารด้านการคัดแยกมูลฝอยไปเผยแพร่รวมทั้งปฏิบัติในครอบครัว ซึ่ง ระเบียบ ชาญช่วง (2540) ได้เสนอว่า ควรเน้นจัดกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาทัศนคติและพฤติกรรมรวมทั้งมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลของนักเรียน อีกทั้งยังสอดคล้องกับ วชิณี จงจิตร (2543 : 137) ที่เสนอว่า โรงเรียนควรนำกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยมาผนวกไว้ในการเรียนการสอนหรือกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่จะปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้แก่เด็กได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนมัธยมศึกษาที่สามารถเข้าใจในกิจกรรมแยกขยะ และนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี หากได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม (ธนพรรณ สุนทร และ วรณี พฤทธิถาวร, มปป : 38) ซึ่ง สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และ นันทพล กาญจนวัฒน์ (2543 : 89) ยังได้สนับสนุนในเรื่องนี้ว่า นักเรียนเองจะเป็นสื่อสำคัญที่จะนำเอาสิ่งที่เรียนรู้ถ่ายทอดยังบุคลากรภายในบ้าน และเมื่อเติบโตขึ้น ก็จะทำมาหากิน นำเอาสิ่งที่ได้ทำมาเป็นไปอบรมสั่งสอนบุตรหลานต่อ ๆ ไป

โรงเรียนนราสิกขาลัยเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ สังกัดกรมสามัญศึกษา ตั้งอยู่ที่ตำบลบางนาค อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส มีจำนวนนักเรียน 1,719 คน เป็นโรงเรียนที่อยู่ในโครงการศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาประจำจังหวัด ที่ผ่านมาทางโรงเรียนได้ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น จัดป้ายนิเทศความรู้สิ่งแวดล้อม (2539) จัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชา ส053 ประชากรกับสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม (2540) เป็นต้น ปัจจุบันโรงเรียนประสบปัญหาเกี่ยวกับมูลฝอย ทางโรงเรียนจึงได้มีนโยบายที่จะสนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว (ประไพพรรณ บุญคง (สัมภาษณ์), 24 พฤษภาคม 2545) ดังนั้น การวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอย แก่นักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนนราสิกขาลัย จังหวัดนราธิวาส ในครั้งนี้จึงเป็นการทดลองจัด กิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ แก่นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย โดยมุ่งหวังให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการแก้ปัญหามูลฝอยในโรงเรียนต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มุ่งตอบคำถามในการวิจัยคือ

- 1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยแก่นักเรียนกลุ่มเป้าหมายก่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียนได้หรือไม่ อย่างไร
- 1.2 เงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้างที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียนแก่นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียน

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- 3.1 นักเรียนกลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียน
- 3.2 เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ต่อไป

4. ขอบเขตการศึกษา

4.1 **พื้นที่ศึกษา** คือ โรงเรียนนราสิกขาลัย ตำบลบางนาค อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

4.2 **กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา** ได้แก่ นักเรียนจำนวน 43 คน แบ่งได้เป็น

4.2.1 คณะกรรมการนักเรียน จำนวน 6 คน

4.2.1 นักเรียนทั่วไปที่สนใจ จำนวน 37 คน

4.3 **ตัวแปรที่ศึกษา** ได้แก่

4.3.1 กิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนชุมนุมสิ่งแวดล้อม คือ

4.3.1.1 ตามรอยมูลฝอย

4.3.1.2 กระบวนการ AIC

4.3.1.3 องค์ประกอบมูลฝอย

4.3.1.4 เพื่อนเราเขาคิดอย่างไร

4.3.1.5 การประกวด

4.3.1.6 การสัมภาษณ์

4.3.1.7 โครงการของเรา

4.3.1.8 การสรุปบทเรียน

4.3.2 ผลการเรียนรู้ของนักเรียนชุมนุมสิ่งแวดล้อม ได้แก่

4.3.2.1 การเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียน

(ก) ความรู้ความเข้าใจ

(ข) ความรู้สึก

(ค) การปฏิบัติ

4.3.2.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

(ก) การมีส่วนร่วมทางร่างกาย

(ข) การมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

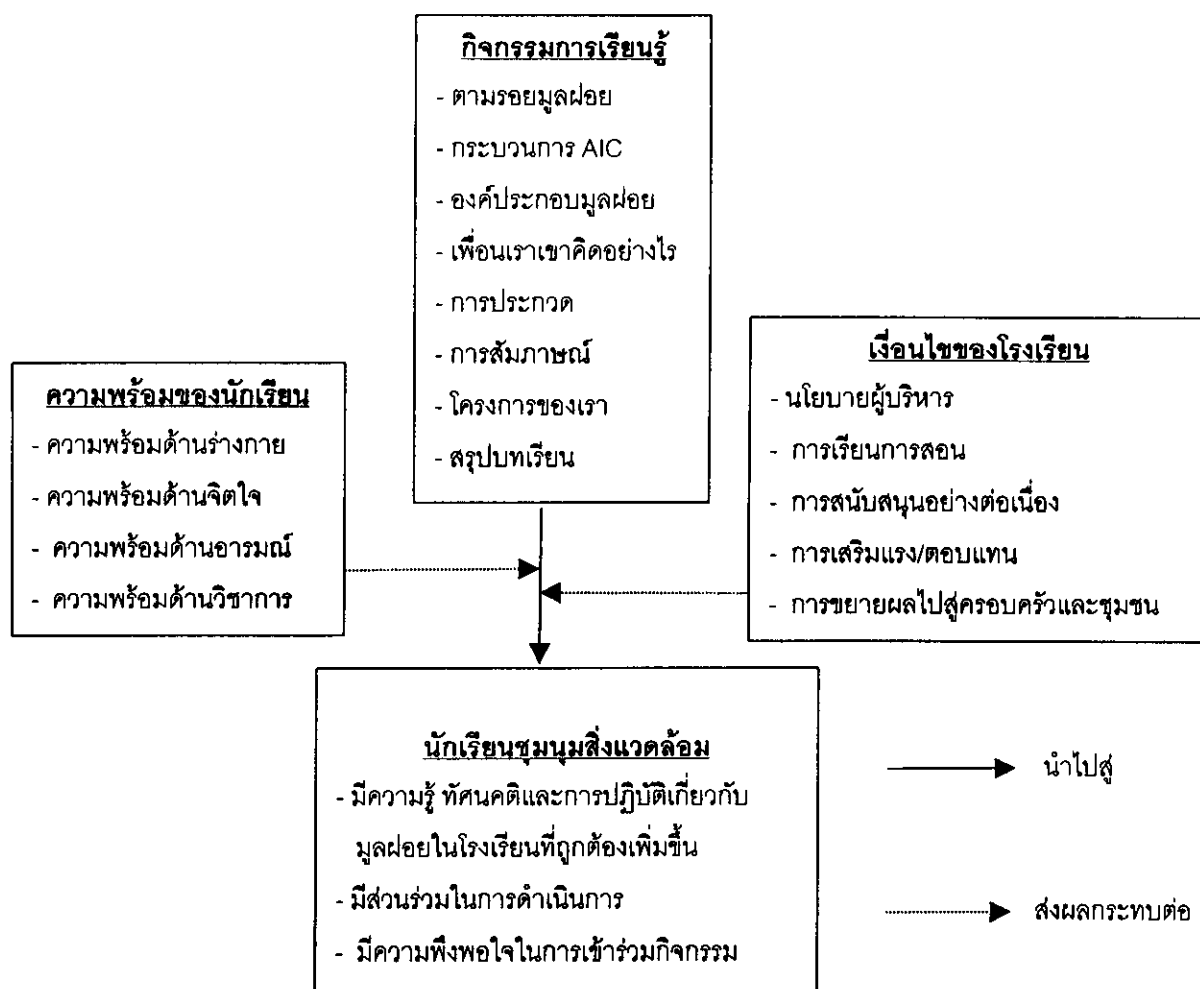
(ค) การมีส่วนร่วมทางสังคม

(ง) การมีส่วนร่วมทางอารมณ์

4.3.2.3 ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยคือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยในโรงเรียนแก่นักเรียนชุมชนนวมสิ่งแวดล้อม ที่เน้นการมีส่วนร่วม ความสัมพันธ์แนวราบ และความหลากหลายของผู้เข้าร่วม โดยใช้แนวคิดการลดการบริโภคนอก ภายใต้เงื่อนไขของนักเรียน ได้แก่ ความพร้อมด้านร่างกาย ด้านจิตใจ อารมณ์ และวิชาการ และเงื่อนไขของโรงเรียน ได้แก่ ความพร้อมของนโยบายผู้บริหาร การเรียนการสอน การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง การเสริมแรง / ตอบแทน และการขยายผลไปสู่ครอบครัวและชุมชน สามารถเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับมูลฝอยแก่นักเรียนชุมชนนวมสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้นักเรียนชุมชนนวมสิ่งแวดล้อมมีความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และการปฏิบัติเกี่ยวกับมูลฝอยที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น มีส่วนร่วมในการดำเนินการทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ และมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning activity) หมายถึง "สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด" (วัฒนาพร ระบุว่าทุกข์, 2545:21-23)

6.2 มูลฝอย (Solid waste) หมายถึง วัสดุหรือสิ่งที่ไม่ต้องการ บางส่วนเป็นสิ่งที่มีความค่า และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก แต่อีกบางส่วนต้องมีการจัดการที่เหมาะสม